

Tanzimat Dönemi Aydınlarından Ali Suavî ve Eğitim Görüşleri

Ali Suavi who is Tanzimat Period Intellectuals and His Views on Education

Fatih ÖZKAN

Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, fatih.ozkan@dicle.edu.tr

Ali BALTACI

Dr. Öğr. Üyesi Ali BALTACI, Mersin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, alibaltaci@mersin.edu.tr

Yayın Bilgisi

Çalışma Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 25 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 31 Aralık 2020

Cilt-Sayı: 1-1

Atf

Özkan, F. ve Baltacı, A. (2020). Tanzimat Dönemi Aydınlarından Ali Suavî ve Eğitim Görüşleri. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 69-79

Öz

Ali Suavî, Osmanlı'nın son yüzyılında yaşamış ve o günlerin dış siyasetinin önemli olaylarından eğitim sistemine birçok konuda kayda değer eleştiri yazıları yazmış önemli bir İslam eğitimcisidir. Suavî, gazetede devletin dış siyasetteki hamlelerini eleştiren yazılarından sonra hapsedilmiş, ardından Avrupa'ya kaçmış ve Yeni Osmanlılar hareketine katılmıştır. Yaklaşık on sene yurt dışında kalan Suavî, II. Abdülhamid'in affıyla yurda geri dönmüş ve dönemin önemli okullarından Galatasaray Lisesi'ne müdür olarak görevlendirilmiştir. Bir süre sonra bu görevden alınan Suavî, bunu hazmedemeyip Sultan Murad'ı tekrar tahta çıkarmak amacıyla cami vaazlarıyla etrafına topladığı bir grup vatandaşa Çırağan Sarayı'na yürümüş ve bu teşebbüsü esnasında öldürülmüştür. Bu çalışmada, ardında birçok eser bırakmış olan Suavî'nin eğitime dair yazıları üzerinden eğitimle ilgili görüşleri değerlendirilecektir. Bu çerçevede Suavî'ye göre yaşadığı dönemde eğitimin genel durumu, eğitim-öğretimde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunları aşmak için Suavî'nin önerilerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Sonuç olarak yapılan araştırmada elde edilen çalışmada Suavî'nin genel anlamdaki tespitleri arasında ülkedeki eğitim kurumlarının yeterli sayıda olmadığı, medrese eğitiminin süresinin çok uzun olduğu, din ilimleriyle fen ilimlerinin birbirlerinden ayrı görüldüğü ve medreselerin eğitim programında matematik, coğrafya, kompozisyon, özellikle felsefe, düşünce tarihi ve matematik gibi alanlara yeterince yer verilmediği yer almaktadır. Ayrıca öğretmen yeterlikleri ve öğretim usullerinin denetlenmediğini düşünen Suavî, azınlıkların eğitim ve öğretimlerinin de denetlenmediğinden muztariptir. Bunlar gibi tespitleri olan Suavî'nin bu durumdan kurtulmak için alınması gereken önlemler hususunda ise; din ilimleriyle fen ilimlerinin birlikte tahsil edilmesi, öğretim usulünün bir standarda kavuşturulması, bütün okulların birbirine kaynak olacak şekilde sınıflandırılması, temel eğitimin zorunlu tutulması, eğitimin ilçelerde de yaygınlaştırılması, genel eğitim için halktan ve öğrencilerden vergi ve düzenli yardım alınması gibi fikirler ileri sürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ali Suavî, Tanzimat, eğitim, medrese, ıslahat, Galatasaray Lisesi

Abstract

Ali Suavî is an important Islamic educator who lived in the last century of the Ottoman Empire and wrote significant criticisms on many issues from the important events of the foreign policy of those days to the education system. Suavî was imprisoned after his articles criticizing the state's moves in foreign policy in the newspaper, and then he fled to Europe and joined the New Ottomans movement. Having stayed abroad for about ten years, Suavî, returned to the country with the amnesty of II. Abdulhamid and was assigned as the principal of Galatasaray High School, one of the important schools of the period. After a while, Suavî, who was dismissed from this duty, could not digest it and walked to Çırağan Palace with a group of citizens he gathered around him with mosque sermons in order to bring Sultan Murad back to the throne and was killed during this attempt. In this study, Suavî's comments on education will be evaluated through his articles on education, who left many works behind. In this framework, according to Suavî, it is aimed to determine the general state of education, the problems encountered in education and Suavî's suggestions to overcome these problems. As a result, among the findings of Suavî in general terms, the number of educational institutions in the country is not sufficient, the duration of madrasah education is very long, religious sciences and science are seen separately, and mathematics, geography, composition, especially philosophy, history of thought and areas such as mathematics are not sufficiently covered. In addition, Suavî thinks that teacher competencies and teaching procedures are not supervised, and the education and training of minorities is not supervised. Regarding the measures to be taken by Suavî, who has determinations such as these, to get rid of this situation; he put forward ideas such as collecting religious sciences and sciences together, standardizing the teaching method, classifying all schools as resources to each other, making basic education compulsory, extending education in districts, receiving taxes and regular aid from the public and students for general education.

Keywords: Ali Suavî, Tanzimat, education, madrasa, reform, Galatasaray High School

1. GİRİŞ

XVIII.-XIX. Yüzyılda Sanayi Devrimi ile ekonomik, teknolojik ve askeri anlamda yükselişe geçen Batılı devletlere yetişmeye çalışan Osmanlı Devleti, bu amaçla Batının askeri alandaki gelişmelerini askeri reformlarla yakalama girişimlerinde bulunmuştur (Doğan, 1991, s. 13-18). Osmanlı Devleti'nin kendi Mısır valisiyle 1831-1833 ve 1839-1841 yılları arasındaki mücadelelerinde de yenilgiye uğraması, devletin ayakta durmakta zorlanmasına ve 1854'te ilk kez yurt dışından borç almasına sebep olmuştur. 1875'te Osmanlı Devleti'nin borcunu ödeyemeyeceğini ilan etmesinden sonra bu durumu fırsat bilen Avrupa devletleri, Osmanlı'nın iç işlerine karışmaya ve reform taleplerinde bulunmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti ise, talepleri karşılamak ve devletin devamını sağlamak amacıyla Kanun-u Esasi'yi ilan etmiştir. Bu parlamento deneyiminden sonra padişah II. Abdülhamit, Osmanlı-Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek meclisi kapatmıştır (Ertuğrul & Çağhan, 2019, s. 45-47).

2. ALİ SUAVÎ'NİN HAYATI

Ali Suavî, böyle bir zaman diliminde 1839'da İstanbul Cerrahpaşa Mahallesi'nde doğmuştur. Annesinin İstanbullu olduğu, babasının ise farklı rivayetler olmakla beraber Kastamonu'ya bağlı bugünkü Çankırı sancağından olduğu anlaşılmaktadır (Doğan, 1991, s. 185-186).

Suavî, devrinin bütün çocukları gibi Sıbyan Mektebi'nde ilk öğrenimini gördükten sonra Davutpaşa Rüştüyesi'nde okumuş (Doğan, 1991, s. 219), 14 yaşlarında okulu bitirdikten sonra Bab-ı Seraskeri'de (bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binasının giriş kapısı) Dersaadet Yoklama Kalemi'nde (İstanbul Askerlik Şubesi) 3 yıl katiplik yapmış (Kuntay, 1946, s. 5; Doğan, 1991, s. 219; Çelik, 1995, s. 2-3), bu sırada cami derslerine devam ederek bireysel gayretleriyle kendini yetiştirmiştir. Bu süreçte iyi düzeyde Arapça ve Farsça öğrenmiş, ilim çevreleriyle irtibata geçerek İslami ilimlerle ve dönemin temel fen ilimleriyle meşgul olmuştur (Biçer, 2011, s. 51). Bab-ı Seraskeri yoklama kalemindeki görevinden ayrıлып hacca gitmiş, hac dönüşü Simav'da bir süre kalarak buradaki Kuşlu Medresesinde görev yapmış (Doğan, 1991, s. 188), İzmir'e oradan da Bursa'ya geçmiştir (Çelik, 1993, s. 2).

Zamanın Maarif Nazırı (Milli Eğitim Bakanı) Abdurrahman Sami Paşa, rüştüye mektepleri için öğretmen olabilme sınavı yapmış, bu sınavda büyük başarı gösteren Suavî'yi Rüştüye başöğretmeni olarak atamış (1860); fakat bir yıl kadar sonra Suavî bu görevden ayrılmıştır (Akyüz, 1978, s. 437; Çelik, 1993, s3-4).

Suavî'nin Ulûm Gazetesi'nde bir kısmı yayımlanan "Yeni Osmanlılar Tarihi" adlı hâtrâtında verdiği bilgilerde, 1858 yılında Simav'da öğretmenlik ve Kuşlu Medresesi'nde hocalık yaptığı, on sekiz yirmi yaşlarında hacca gittiği, dönüşünde yine Sâmî Paşa aracılığıyla o zamanlar Edirne'de günümüzdeyse Bulgaristan sınırları içerisindeki Sofya'da ticaret mahkemesi reisiği, Filibe'de rüştüye hocalığı ve tahrirat (yazı işleri) müdürlüğü yaptığı (Doğan, 1991, s. 189; <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-suavi> adresinden 05.01.2019 tarihinde erişildi) ve "Suavî" takma adını Filibe'de aldığı ifade edilmektedir (Çelk, 1993, s. 5-6; Biçer, 2011, s. 51-52).

Suavî Filibe'de görev yaparken, Filibe'nin Yeşiloğlu Camii'nde halka siyasi konferanslar ve Sadrazam Nedim Paşa'yı eleştiren vaazlar vermeye başlayınca dönemin Filibe Kaymakamı Ata Bey ile arası açılır (Doğan, 1991, s. 189). Kaymakam, Bab-ı Ali'ye (Padişah Sarayı) Suavî'nin halkı isyana teşvik ettiği noktasında ihbarda bulunur ve Suavî'yi görevinden azlettirmek ister; fakat kendisi kaymakamlıktan atılır. Kaymakam aleyhine dava açan Suavî, davayı kazanır; fakat politikacı olduğu iddia edilen Suavî'nin bundan böyle öğretmenlik yapması yasaklanır. Suavî de Filibe'den ayrılır ve İstanbul'a yerleşir (Kuntay, 1946, s. 21).

Osmanlı idaresinin iyice zayıfladığı bu dönemin toplumsal ve fikri çalkantıları içinde yaşamış birçok aydın gibi Ali Suavî de devletin bekasını muhafaza ve devleti çöküşten kurtarma düşünceleriyle birçok sosyal meseleye kafa yorar. İstanbul’da bir yandan başta Sâmî Paşa olmak üzere şehrin o zamanki fikir muhitleri olan bazı paşa konaklarında fikir müzakerelerine katılan (Çelik, 1993, s. 5) Suavî, bir yandan da Şehzade ya da Şehzadebaşı Camii’nde halka siyasi, toplumsal ve güncel konularda vaazlar verir (1866) (Akyüz, 2012, s. 201). Henüz Muhbir’de yazı yazmaya başlamadan önce dinî ilimlerdeki vukufiyeti ve hitabetindeki tesir kısa zamanda bütün İstanbul’a yayılır (Çelik, 1993, s. 7).

1867 yılı başında yayına başlayan Muhbir Gazetesi’nin sahibi Ermeni asıllı Filip Efendi, gazetesini satabilmek için popüler bir isme ihtiyaç duyar ve Ali Suavî’ye gazetede yazması için teklif gönderir (Biçer, 2011, s. 52). Ali Suavî muhtemelen görüşlerini vaaz ve konferanslardan daha geniş kitlelere ulaştırmak gayesiyle gazeteciliğe yönelir. Gazetede ilk yazılarında itidalli şekilde toplumsal sorunlara, eğitim konularına ve devrin çeşitli siyasî ve sosyal meselelerine yer veren Suavî, sonralarda Belgrad Kalesi’nin teslimi gibi meselelerde daha cüretkar yazılar kaleme alır ve devlet idarecilerine yapmış olduğu tenkitlerle kısa zamanda dikkatleri üzerine çeker (Doğan, 1991, s. 192; Sarı, 2018, s. 7).

Osmanlı bürokrasisinde çeşitli görevler almış fakat açıklanmayan bir sebepten dolayı Sultan Abdülaziz’in bir fermanı ile Mısır hidivi (Mısır valilerine verilen unvan, <https://www.luggat.com/H%C4%B1div/1/1> adresinden 05.01.2019 tarihinde erişildi). tarihinde erişildi) olması engellenen Mısır prensi Mustafa Fazıl Paşa 1866’da yurt dışına sürülmüştür (Çelik, 1993, s. 7). Haksızlığa uğradığı düşüncesiyle Abdülaziz’e düşman olan Mustafa Fazıl Paşa, padişaha devlet idaresini topa tutan tenkitlerle dolu bir mektup gönderir. 21 Şubat 1867 tarihli Muhbir’de, Mustafa Fâzıl Paşa’nın Sultan Abdülaziz’e hitaben Belçika’da Nord Gazetesi’nde neşredilen bu Fransızca mektubunun tercümesi yayımlanır, aynı mektup iki gün sonra Nâmık Kemal tarafından Muhbir’den iktibas edilerek geniş bir yorumla Tasvîr-i Efkâr’da da yer alır (Doğan, 1991, s. 191). Hemen arkasından Ali Suavî’nin Girit’in Yunanistan’a katılması, Belgrad Kalesi’nin Sırlara bırakılması gibi konularda idarenin ilgisiz kalması hususunda idareyi şiddetle tenkit eden bir makalesinin yayımlanması üzerine, Muhbir Gazetesi, otuz ikinci sayısında devlet idaresi tarafından bir ay süreyle kapatılır ve Ali Suavî Kastamonu’da iki buçuk ay kadar gözetim altında tutuklu kalır (Doğan, 1991, s. 191-193; Çelik, 1993, s. 9-10; Sarı, 2018, s. 7).

Mustafa Fâzıl Paşa, siyasi görüşleri nedeniyle İstanbul’daki görevlerinden alınıp Anadolu illerine sürülmüş olan Tanzimat dönemi edebiyatçıları Namık Kemal ve Ziya Paşa ile Ali Suavî’yi de Paris’e davet eder. Davet üzerine Suavî, gizlice Kastamonu’dan ayrılarak İstanbul’a gelir ve Avrupa’ya kaçar (22 Mayıs 1867). Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavî, 30 Mayıs 1867’de birlikte Paris’e varıp Mustafa Fazıl Paşa’nın konağına giderler (Biçer, 2011, s. 53-54). O sıralar Sultan Abdülaziz Avrupa’da bir sergiye davet edilir ve seyahat için güvenlik tedbirleri kapsamında Fransız yetkilileri Genç Osmanlıların Paris’ten ayrılmalarını ister. Bunun üzerine Namık Kemal, Ziya Bey, Ali Suavî, Agâh Efendi Paris’ten ayrılıp Londra’ya giderler (Doğan, 1991, s. 200; Çelik, 1993, s. 13-14).

Mustafa Fazıl Paşa önderliğindeki Genç Osmanlılar, neşriyat yapmak üzere Hürriyet, Ulum, Muhbir gibi gazetelerin Paris’te yayımlanması kararı alırlar. 31 Ağustos 1867’de Londra’da Muhbir Gazetesi’nin ilk sayısı çıkarılır. Genç Osmanlıların çıkardığı Muhbir Gazetesi’nin ilk sayısından itibaren bazı aykırı hareketleri ve fikir ayrılıkları sebebiyle Suavî ile araları açılır. Ardından Nâmık Kemal ve Ziya Paşa, Londra’da Suavî’ye alternatif olarak Hürriyet Gazetesi’nin yayımına başlarlar (29 Haziran 1868) (Sarı, 2018, s. 8; <https://edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sarikli-tanzimatci-ihtilalci-gazeteci-ali-suavi/598> adresinden 05.01.2019 tarihinde erişildi). Suavî’nin Londra’da tanıştığı

çok genç, güzel ve şık bir İngiliz hanım (Kuntay, 1946, s. 151-152) ile evlenmesiyle cemiyet mensubu diğer arkadaşlarıyla ayrılıklar daha da artar (<https://edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sarikli-tanzimatci-ihtilalci-gazeteci-ali-suavi/598> adresinden 05.01.2019 tarihinde erişildi).

Fransa'da sultanı karşılayıp Avrupa seyahati boyunca kendisine eşlik eden Mustafa Fâzıl Paşa ise, sultanın gönlünü kazanmaya çalışır ve kendisini sultana affettirir (Çelik, 1993, s. 14). İngiltere'yi ziyaret eden Sultan Abdülaziz'le anlaşıp İstanbul'a geri dönen Mustafa Fâzıl Paşa'nın Genç Osmanlılara sağladığı maddî desteği kesmesi üzerine Suavî, Muhbir'in 50. sayısında gazetenin yayımına son vermek zorunda kalır (3 Kasım 1868). Bu tarihten sonra Avrupa'daki mücadelesini tek başına sürdüren Ali Suavî, Londra'dan Paris'e geçer ve Paris'te ilmî ve fikrî bir muhtevaya sahip olan Ulûm Gazetesi'ni 21. sayıya kadar çıkarır (1869-1870 arasında, 25 sayı). Burada daha çok kültür tarihi, tarih, dinî konular, felsefe, eğitim ve ekonomi gibi değişik sahalarda yazılar yazar. Ancak 1870-1871 Fransız-Alman savaşının çıkması üzerine gazeteyi Lyon'a naklederek 'Muvakkaten Ulûm Gazetesi Müşterilerine' adıyla neşre devam eder (1870-1871 arasında, 11 sayı) (<https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-suavi> 05.01.2019 tarihinde erişildi).

1872 yılında Genç Osmanlıların büyük bölümü Abdülaziz'in doğum günü nedeniyle çıkan genel aftan yararlanarak yurda dönmüşse de Ali Suavî'ye İstanbul dışında bir ile gitmesi şartı getirildiğinden dolayı Paris'te kalmaya devam eder. Ancak 1876'da II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra verilen izinle İstanbul'a döner (<https://edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sarikli-tanzimatci-ihtilalci-gazeteci-ali-suavi/598> adresine 05.01.2019 tarihinde erişildi). Avrupa'ya kaçtığı ilk yıllarda ihtilalci bir tavır sergileyen Suavî, 1876 yılında yurda döndüğünde tam manasıyla muhafazakâr ve saltanatçıdır. Bu dönemde padişah II. Abdülhamit ile iyi ilişkiler içerisinde. Midhat Paşa'nın azledildiği ve Meclis-i Meb'ûsan'ın birinci devresinin sona erdiği günlerde (Haziran 1877) Midhat Paşa ve meşrutiyet rejimi aleyhine yazdığı birkaç makale ile Abdülhamit'in güvenini kazanan Ali Suavî, yurda dönünce Yıldız Sarayı Kütüphanesi Müdürlüğü'ne, 1 Şubat 1877'de ise Galatasaray Sultanisi müdürlüğüne getirilir (Doğan, 1991, s. 208, 210; <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-suavi> 05.01.2019 tarihinde erişildi). Fakat Çelik'e göre okulun bazı uygulamalarındaki değişiklikler, o dönemin idarecileriyle çatışması ve özellikle de İngiltere aleyhinde yazılar yazıp camilerde bu yönde vaazlar vermesi nedenleriyle görevden alınır (16 Aralık 1877) (Çelik, 1993, s. 20; <https://edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sarikli-tanzimatci-ihtilalci-gazeteci-ali-suavi/598> adresine 05.01.2019 tarihinde erişildi). Bazılarına göre ise, müdürlüğünü yaptığı okulda idarenin bozulması ve Suavî'nin 1867'de evlendiği İngiliz hanımı ile okulda yatıp kalkması dolayısıyla çıkan dedikodular yüzünden görevden alınır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-suavi> adresine 05.01.2019 tarihinde erişildi).

Mekteb-i Sultani'deki görevinden alınmasından ve altı ay işsiz kalmasından sonra ihtilalci tavrını tekrar gün yüzüne çıkaran Suavî, 20 Mayıs 1878 günü Doksanüç Harbi yüzünden Balkanlar'dan İstanbul'a gelmiş Filibeli muhacirlerden topladığı beş yüz kadar Rumeli göçmeni muhacirle V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak için Çırağan Sarayını basmıştır (Uzunçarşılı, 1944, s. 80). Suavî ve etrafındakiler V. Murad'ı dairesinden çıkarırken Beşiktaş zabıtası kumandanı Hasan Paşa olay yerine ulaşmış, Hasan Paşa'nın başına vurduğu sopa darbesiyle yere yıkılan Suavî hayatını kaybetmiştir (Uzunçarşılı, 1944, s. 83-84; Doğan, 1991, s. 215-216; Küçük, 1993, s. 306-309; Atay, 1997, s. 10).

Çırağan Baskını hareketinin başarısızlığa uğraması dolayısıyla eşinin evindeki bütün evrakı yakarak imha ettikten sonra Londra'ya kaçması yüzünden olay hâlâ tam olarak aydınlanamamış (<https://edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sarikli->

[tanzimatci-ihtilalci-gazeteci-ali-suavi/598](https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-suavi/598) adresine 05.01.2019 tarihinde erişildi), cenazesi Yıldız Sarayı civarında bir yere defnedilmiştir. II. Abdülhamid'e karşı V. Murad'ı yeniden tahta çıkarmak isterken can vermesi, bir süre sonra Jön Türkler tarafından millî bir kahraman olarak benimsenmesine yol açmıştır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-suavi> adresine 05.01.2019 tarihinde erişildi).

3. ALİ SUAVÎ'NİN ESERLERİ

Ali Suavî, Ulum Gazetesi'ne yazdığı kırk sayfalık bir yazıyla kendi hayat hikayesinin bir kısmını yazmış, fakat bitirmeye muvaffak olamamıştır. Ali Suavî'nin 1866 yılında geldiği İstanbul'da 27 yaşında iken telif ettiğini söylediği eserlerin sayısı 127'dir. Çoğu risale (kitapçık) olan bu eserlerin öğrencilerinin elinde olduğunu açıklamış, eserlerini yazarken veya çoğaltırken öğrencilerinden yararlandığını ifade etmiştir. Bursalı Tahir Efendi'nin 1915 yılında telif ettiği Osmanlı Müellifleri adlı eserine kadar, onun bilinen eserlerinin topluca verildiği bir kaynak mevcut değildir. Bursalı Tahir Efendi, bu listede Suavî'nin Ulum'da yer alan bazı makalelerini bağımsız eser olarak vermektedir. Bursalı Tahir'in o devirde tespit edebildiği eserleri şunlardır (Doğan, 1991, s. 233-234):

- “1. Ulum Gazetesi: Paris'te 15 günde bir neşrolunurdu.
2. Sebakul-Ulum: (Ünvanü'ş-Şerefe) naziredir. Her satır 21 fenni ihtiva eder. Bursa'da nazmetmiştir.
3. Terceme-i Tertibi'l-Ulum: (Saçaklızade)
4. Terceme-i Cevami-i İlmi'r-Riyazi
5. Hukuku'ş-Şevari: Sonradan İstanbul'da basılmıştır.
6. Hive: Hicri 1290'da Paris'te basılan bu eser iki kısım olup birinci kısmı Rusya'nın Orta Asya'da ilerlemesi, ikinci kısmı Hive Hanlığı hususundadır.
7. Girit Tarihçesi.
8. Türk
9. Yarım Fakih Din Yıkar
10. Kudret-i Siyasiye Der Düvel-i İslâmiye
11. İlm-i Usulü'l-Hukuk
12. Kiyotiyos: Yunan filozoflarından Eflatun'un ders arkadaşı Kyotiyos'un M.Ö. 450 senesinde yazdığı edep ve ahlaka dair risalesinin tercümesidir.
13. Muhbir Gazetesi: 55 numaraya kadar İstanbul'da, bundan sonrası Avrupa'da neşrolunmuştur.
14. Taharriyat-ı Suavî Ala Tarih-i Türk
15. Kaydül-Mevcudi ve Saydi'l-Mefkud
16. Muhtasar İhya-i Ulum Tercemesi (Eserin Farsça nüshası İstanbul'da Atıf Efendi kütüphanesindedir.)
17. Tedbir-i Servet: İhyau'l-Ulum'un hal kitabı esas tutularak geniş bir şekilde tercüme edilip Filibe'de yazılmıştır.
18. Ulema: Ulemanın hal tercümeleridir.
19. Herseklilerin İfadatı: Fransızca 1875'te Paris'te basılmıştır.
20. Ali Paşa'nın siyaseti: Sonradan İstanbul'da basılmıştır.
21. Hicri 1288, 1289, 1290 senelerine ait tarihi bilgileri ihtiva eden Salnameler.
22. Zeyl-i Takvimü't-Tevarih: Tamamlanmamıştır. Paris'te basılmıştır.

23. Tercemetü Lügaz-ı Kabes Eflatun: Arapça'ya tercüme eden İbn Miskeveyh, Türkçe'ye tercüme eden Ali Suavî Efendi'dir ve Paris'te basılmıştır.”

Bugün on dört telif kitabı, üçü başkalarına ait eserlerin ilavelerle yayını, dördü de tercüme olmak üzere 21 tane eseri mevcuttur (Çelik, 1993, s. 52).

4. ALİ SUAVÎ'NİN EĞİTİMLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Ali Suavî'nin gerek okullarda verdiği derslerle ve gerekse Şehzadepaşa Camii'ndeki vaazlarla halk eğitimini ve halkın aydınlanmasını önemseydiği anlaşılmaktadır. Gazetelerde yazmış olduğu yazılarında çoğunlukla eğitimle ilgili yazılar kaleme almıştır. Suavî'nin İstanbul Muhbir'inin mukaddimesinden sonraki ilk yazısı “Maarif” başlıklıdır. Adı geçen gazetede Maarif başlığı altında kaleme alınan yazılar, genellikle gazetenin başmakaleleri olarak yayımlanmıştır (Çelik, 1993, s. 120).

Önce Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden önceki eğitim sisteminin genel özelliklerini sıralayan Suavî, programda bazı derslerin gerekli şekilde verilmediği, bazılarının da programa hiç alınmadığı, matematik, coğrafya ve kompozisyon dersleri, felsefe, düşünce tarihi ve matematik gibi disiplinlerde belirgin bir eksikliğin olduğu, öğretmen yeterlilikleri ve öğretim usullerinin denetlenmediği ve bazı yeteneklerin ortaya çıkarılmasını amaçlayan terakkiyi sağlayacak sanatsal disiplinlerin ise cüz'iyat sayılarak okutulmadığı tespitlerine yer vermiştir. Ayrıca eğitim kademelerine göre mevcut okulların sayılarını vermiş, okul sayılarındaki ciddi azalmaya karşın idarenin bu konuda ilgisiz kalmasından yakınmıştır (Doğan, 1991, s. 313-314).

Ülkede eğitimin yaygınlaştırılmasına ilişkin eksiklikler bağlamında sıbyan mekteplerinin sayısının mevcut nüfusa göre az, öğreniminin yalnız dini bilgilere münhasır, idarelerinin ehliyet ve nitelikleri meçhul öğretmenlerin elinde olduğu, halkı bilgi tahsiline mecbur edecek bir zorunluluğun bulunmaması, bütün okulları denetim altında bulunduracak bir teftiş heyetinin oluşturulmadığı ve bu eksikliğin politikaca dahi sakıncalı görüldüğü, çeşitli bilim ve fenlere mahsus yüksek okulların yokluğu nedeniyle rüştiye mekteplerini bitirecekler için ‘aklam ve askeri okullar’dan başka kaynak bulunmadığı tespit edilmiştir. Ülke eğitiminin eksikliklerini gidermede alınacak önlemler ise; bilimin etkilerinin çoğaltılması ve yaygınlaştırılması, öğretim usulünün tanzim ve tertibi, öğretim kadrosunun bilgisini artıran, saygı ve ilerlemesine vesile olan kitapların temin edilmesi, bütün mekteplerin birbirine kaynak olacak surette çeşitli kademelerde sınıflandırılması, eğitim ve bilim için zorunluluk kuralının getirilmesi, eğitimde merkezi idarenin tanzimi ile vilayetlerde de şubelerin açılması, öğrencinin şevk ve gayretini gerektiren bazı sınav kurallarının ortaya konmasıyla, çeşitli kademelerdeki tahsilin gerektirdiği harcamalar için vergi alınması usulünün konulması, genel eğitim tahsisatı için halktan düzenli yardım alınmasıdır (Doğan, 1991, s. 315-317).

Ali Suavî'nin okula gazete sokma girişimi, kitle iletişim aracı olarak gazetenin önemini vurgular niteliktedir. Bu girişimini meşrulaştırmak için vapurların, telgrafların dünyayı bir mahalle hükmüne getirdiğinden ve “İlim müminin yitiğidir, onu her nerede bulsa almalıdır” hadisi gereğince marifet, hikmet ve sanatı almak ve onlardan haberdar olmak gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca gazetenin okuyucusuna her yeri gezdirdiğini, her hadiseden haberdar ettiğini, kainattaki gariplikleri seyrettirdiğini, iyi işleri özendirdiğini ve kötü şeylerden de uzaklaştırdığını ifade etmiştir (Akyüz, 1978, s. 438-439).

Akyüz'e göre Ali Suavî'nin bu girişimi hem siyasal düzene hem de medreseye karşı bir mücadeledir. Çünkü mutlakiyet rejimleri halklarının dünyadaki gelişmelerden haberdar olmalarını istememektedirler. Örneğin çeşitli iç ve dış politika olaylarını takip etmek, bir süre sonra idarenin tutumunu eleştirmekle neticelenebilir. Diğer yandan medrese belli ve geleneksel kitapları dışındaki yayınları reddeder. Suavî, okula gazete sokmasıyla medresenin değişen

dünyayı görmezden gelip içine kapanmasına tepki göstermiştir. Diğer taraftan medresenin halk dilinden uzak ve kendine mahsus terminolojik bir dil ve üslup kullanmasına karşı, herkesin anlayabileceği bir dille yazmasıyla da medreseye tepki göstermiştir (Akyüz, 1978, s. 438-439).

5. ALİ SUAVÎ'NİN MEDRESELERİN ISLAHIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Döneminin eğitim kurumları olan medreselerin ıslahı konusuna da epey kafa yormuş biri olan Suavî, insanın saadeti için medeniyetin şart olduğunu, medeniyet için ise çalışmanın ve usulüne uygun çalışmak için eğitimin gerekli olduğunu, doğal olarak ilme meyilli olan insanın insan olmasının ancak ilimle mümkün olduğunu söyler (Çelik, 1993, s. 121). Döneminin eğitim sistemini değerlendirmesi, eğitimde ilginç girişimleri ve Galatasaray Lisesi'nde müdürlük yapması gibi nedenlerle eğitim tarihimizde önemli bir yer tutan Suavî'ye göre, kadın-erkek her kişiye ilim öğrenmeyi farz kılan dini emir, din ve dünyaca yeterli bilgi şeklinde ilmihal düzeyinde yorumlanmış, Osmanlı memleketinde ilim tahsilinin zorunlu olmasına engel teşkil etmiştir (Doğan, 1991, s. 310).

Ayrıca ilim tahsilinin öğretim usulünün tanzim ve tertibiyle belli bir düzen üzere gitmesi gerektiğini, eğitim programının 15 yıl gibi çok uzun bir süre alması sebebiyle insanın gözünü korkuttuğunu, halbuki bu sürenin temel bilimlerin okutulması ve şerh ve haşiyelerin ayıklanması neticesinde dört beş senede tahsil edilebileceğini ileri sürer. Ülkede medreseden mezun olacak herkesin hoca olmayacağına göre bütün öğrencilerin sadece dini ilimlerin okutulduğu medreselerde öğrenim görmesini eleştirir ve öğrencilere meslek sahibi olmalarına hizmet edecek mesleki eğitim verilmesinin ve üretime katılmalarının gerekliliğini savunur. Ayrıca yıllarca öğretimi yapılan Arapçanın öğrencilerde diğer Avrupa ülkelerindeki dil tahsiline göre öngörülen düzeyde gerçekleşmediğinden yakınır. Devletin eğitim bütçesine diğer Avrupa devletlerine kıyasla komik bir pay ayırdığını ve devlet idarecilerinin eğitime yeterince önem vermediklerini iddia eden Suavî, devletin vakıfların çoğuna el koymasını da ulemanın maddi olarak çökertilmesi olarak yorumlar. Bu durumu aşmak için de devletin ya azınlıkları özgür bıraktığı gibi yerli halkı da kendi okulunu işletebilmesi için özgür bırakmasını ya da eğitim masrafları için bütün vatandaşlara eğitim vergisi zorunluluğu getirmesini önerir. Suavî'ye göre eğitimin başı olan sıbyan mekteplerinde yapılan eğitim-öğretim düzelirse diğer eğitim kademeleri de düzelecektir (Çelik, 1993, s. 121-124).

Diğer eğitim kademelerindeki okullar ve meslek liseleri hakkındaki düşüncelerini de açıklayan Suavî, bu okulların ders kitabı, hocaları ve müfredatı gibi konulara da değinir. Azınlıklık okullarının denetlenmediği ve ülkeye zararlı fikirlerin buralarda yeşerdiği hakkındaki endişelerini belirtir (Biçer, 2011, s. 74).

Fen ilimleri ile manevi ilimlerin bir arada okutulması gerektiği düşüncesinde olan ve “Dinin nizamı, dünyanın nizamıdır” diyen Suavî, İslâmiyet'in başlangıcında sahip olduğu ileri medeniyet seviyesini koruyamamasını sanat ve bilimin terk edilmesine bağlamıştır. Bu sebeple Suavî, fen bilimlerinin cüz'iyat kabul edilerek medreselerin programından kısmen veya tamamen kaldırılmasını tenkit etmiş, din ilimleriyle yetinilmeyip fen ilimlerinin de mutlaka tahsil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Çelik, 1993, s. 130).

Ülkenin eğitim sistemi hakkında bu genel tespitlerden sonra Suavî, medreselerin bozulmasının önüne geçmek için maddeler halinde öneriler aşağıdaki öneriler sunmuştur (Çelik, 1993, s. 125-126):

Devlet ilmiye kadrolarına yetecek kadar okul ve öğrenciyi alıp diğer okulları özel okul açmak isteyen şahıslara devretmeli, böylece mesleki eğitime de fırsat tanınmalıdır.

Vakfiyesinde fen ilimlerine tahsis edildiği belirtildiyse yani binasının sadece o alanda öğretim yapılması istendiyse, ilgili medresenin o fennin tahsil edilmesine izin verilmelidir.

Medreseler günümüzdeki ilkokul, ortaokul ve lise gibi birbirine kaynak olacak şekilde kademelere ayrılmalı ve her kademedede ihtiyaca göre belli dersler verilmelidir.

Tercüme ve telif kurulu kurulup eğitim için gerekli olan kitaplar tercüme, ilave veya telif yoluyla temin edilmelidir.

Medreselerde okutulacak kitapların basılacağı matbaa kurulmalıdır.

Yazar kadrosu oluşturulmalı, belli aralıklarla ulema gazetesi çıkarılmalıdır.

Suavî gazete ile beraber Ulum Gazetesi'nde bir de ansiklopedi yayımlamaya başlar. Kamusu'l-Ulum ve'l-Maarif (Eğitim ve İlimler Ansiklopedisi) isimli bu ansiklopedi Osmanlı'daki ilk resimli ansiklopedi denemesidir. Fakat bu eser de 1870'teki Almanya-Fransa Savaşı sebebiyle yarıda kalır (Doğan, 1991, s. 271-272; Çelik, 1993, s. 26).

Suavî'nin tespitlerine bakıldığında, mevcut eğitim sisteminin ihtiyaçları ve istihdam alanlarını dikkate almadığı görülmektedir. Toplumda her alanda insan yetiştirilmesi gerekirken, herkesi mektebe veya medreseye zorunlu bırakmaktadır. Fakat eğitim, her şeyden önce öğrencilerin sosyal statülerini ve eğilimlerini dikkate almalıdır. Örneğin günümüzdeki meslek liseleri gibi mesleğe mahsus kısa süreli bir eğitimle hayata atılacak olan öğrenciye bu yönde bir eğitimin verilmesi, direk öğrencinin yaşamına katkı sunacak ve daha pratik sonuçlar doğuracaktır. Bunun için pratik meslek kazandırma ve üretime dönük bir eğitim politikası gereklidir.

6. GALATASARAY MEKTEB-İ SULTANİSİ'NDEKİ FAALİYETLERİ VE ISLAHAT GİRİŞİMLERİ

İdari ve siyasi açıdan çeşitlilik gösteren öğrenci potansiyeline sahip olan, Batı örneğine göre 1868'de kurulan ve modern eğitimi temsil eden ilk lise olan Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi), Darülfünun'un 1871 senesi sonlarına doğru kapanmasıyla ülkede üniversite boşluğunu doldurmaya aday bir öğretim kurumu görüntüsüne sahiptir (Doğan, 1991, s. 329).

Suavî, diğer milletlerden öğrencilerin gelip kaynaşması için açılan Galatasaray Lisesi'nin öğrencilerin kayıt kabulü ile ilgili her ulusu eşit kabul eden esaslara uyulmadığından ve Müslüman öğrencilerin mağdur edildiği bir uygulamaya dönüştüğünden şikâyet etmektedir (Biçer, 2011, s. 85, 87). Mektebin 539 öğrencisi içinde tam ücret olarak yıllık 45 lira verenlerin sayısının 26 kişi olduğunu ifade eden Suavî, bunun yarısına yakınının, okulun en az yoğunluğa sahip olan Müslüman tebaa çocukları olduğunu bildirmektedir. Bahsi geçen mağduriyetten sonra mektepteki azınlık öğrencilerinin karıştığı silahlı eylemlere değinmektedir. Suavî'ye göre gayrimüslimler öğretmen atamalarına varıncaya kadar etkili olmuştur. Böylelikle ülkedeki bazı kundaklama ve isyanları organize eden kişiler, önceden azınlıklardan önemli kişilerin referanslarıyla Galatasaray Lisesi'ne öğretmen, öğrenci veya kalfa olmuşlardır (Akyüz, 1983, s. 122-124; Doğan, 1991, s. 331-335).

Suavî, talebelerin gece gündüz çalıştırıldıkları halde ne Osmanlıca ne de Fransızca'da düzgün bir şeyler yazamadıklarını, hatta 2-3 yıl sınıfta kalmış öğrencilerin var olduğunu, öğretmenlerin çoğunun yeterli nitelikte olmadığını, yeni usul üzere eğitilmemiş ve diplomasız olduklarını ifade etmiştir (Akyüz, 1982, s. 126; Biçer, 2011, s. 87).

Karşılaştığı bu durum karşısında Suavî, mektebin kuruluş prosedürüne uygun şekilde yerli tebaayı oluşturan Müslüman öğrencilerin sayısını arttıracak ve zararlı faaliyetlerde bulunan azınlıkların sayısını azaltacak şekilde bir politika takip etmiştir. Okulun öğretmenlerinden ve kalfalarından zararlı faaliyetlerde bulunanların tümünün işine son verilmiştir (Akyüz, 2012, s. 202-203). Program düzenleme girişiminde bulunmuş, sultanide görev yapacak öğretmenlerde diploma aramış, öğretmenlik formasyonu olmayan, hocalık

etmesini bilmeyenleri, diplomalı fakat daha az maaşlı öğretmenlerle değiştirmeye çalışmıştır (Biçer, 2011, s. 88). Mektebin mali yükünü öğrenci ve velilerine kaydırarak bu öğrenim kurumunu devletten halkın sorumluluğuna taşımayı ve açılacak diğer sultanilere gelir elde etmeyi hedeflemiştir (Doğan, 1991, s. 335).

Okulun ders programlarındaki bazı fen derslerinin haftalık ders saatlerini arttırmış, daha önce programda olmayan ilm-i heyet ve ilm-i nebatat, istatistik ve etimoloji gibi fen derslerini programa ilave etmiş, Batı eğitimine öncelik verirken, geleneksel disiplinleri de ihmal etmemeye gayret sarf etmiştir (Doğan, 1991, s. 338-339; Biçer, 2011, s. 88-89).

Mektepte öğrencilerle yapılan etkinliklere bakıldığında, Osmanlı-Rus Savaşı'nın mağdurları olan Balkan göçmenleri için Suavî'nin lisede başlatmış olduğu kampanyada 846 adet Osmanlı altını toplanmıştır. Bu kampanya nedeniyle mektebin her yıl yapılagelen görkemli mezuniyet törenleri yapılmamış, merasim masrafları ve kazandıkları mükafat bedelleri öğrencilerin kendi istekleriyle harp yardımı komisyonuna hediye edilmiştir. Öğrencilerce yapılan resimler, okul salonlarına ve koridorlarına asılmış, sınav psikolojisi içinde olan öğrencilerin bu resimlerle sınav geriliminden uzaklaştırılması amaçlanmıştır (Doğan, 1991, s. 339). Öğrencilere yönelik bir önemli faaliyet de sıkça yapılan konferans şeklindeki politeknik dersleridir. Mektebin konferans salonunda özellikle de Ramazan Ayı'nda teravihten sonra konferans şeklinde doğa bilimlerinden dersler yapılmış, deneysel örnekler sergilenmiştir. Suavî'nin bu salonda bazı ülke temsilcilerine dostluk yemeği verdiği bilinmektedir (Doğan, 1991, s. 340).

Mektepteki bu çalışmaları ve radikal yenilikleri dolayısıyla Batı elçilikleri ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Münif Paşa'nın eleştirilerinin hedefi olmuştur. Bu sebeple mektebin durumunu ve yapmış olduğu düzenlemeleri bir rapor halinde padişaha sunan Suavî de faaliyetlerini engellediği gerekçesiyle Münif Paşa'yı padişaha şikayet etmiştir (Güçlü, 2013, s. 178).

7. SONUÇ

Devletin yıkılışına doğru giden süreçte Osmanlı'nın eğitim kurumlarının mevcut durumunun bir resmini çekmesi dolayısıyla Suavî'nin eğitim tarihimize katkısı önemlidir. Yapılan araştırmada Suavî'nin tespitleri arasında ülkedeki eğitim kurumlarının hem nicelik hem de nitelik olarak yeterli olmadığı, din ilimleriyle fen ilimlerinin birbirlerinden ayrı görüldüğü ve medreselerin eğitim programında yeterince yer verilmediği, buna rağmen medrese eğitiminin çok uzun zaman aldığı hususları yer almaktadır. Ayrıca öğretmen yeterlikleri, öğretim usulleri ve azınlıkların eğitiminin denetlenmediği de Suavî'nin tespitleri arasındadır. Kastamonu'ya sürülmesinden sonra yurt dışına kaçıp orada kaleme aldığı yazılarında Suavî, bu konulara genişçe yer ayırmıştır. Ayrıca medreselerin bozulmasının sebeplerine değinmiş ve mevcut durumdan kurtulmak için çözüm önerilerini de açıklamıştır. Yaklaşık on yıl yurt dışında kaldıktan sonra yurda döndüğünde, fikirlerini ve yurtdışındaki tecrübelerini Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde kısmen de olsa uygulamaya koymuştur. Suavî'nin resimli ansiklopedi çalışması, Osmanlı'da ilk resimli ansiklopedidir. Yine sade bir dil ve üslup kullanması, mektebe gazete sokma teşebbüsü, Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'ndeki politeknik dersleri eğitim tarihimiz açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

Abbaslı, N. (2002). *Ali Suavî'nin Düşünce Yapısı*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

- Akyüz, Y. (1978). Okula Gazete Sokan Öğretmen Ali Suavî ve Günümüz Eğitiminde Benzer Girişimler. *TTK Belleten*, 42(167), s. 437-444.
- Akyüz, Y. (1982). Galatasaray Lisesinin İslahına İlişkin Ali Suavî'nin Girişimlerini Gösteren Bir Belge, *TTK Belleten*, 181, s. 121-128.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2012)*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Atay, F. R. (1997). *Başveren inkilapçı: Ali Süavi*. Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Biçer, Z. (2011). *Yeni Osmanlıların Eğitim Öğretim Görüşleri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, H. (1993). *Ali Suavî ve Dönemi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DİA, c.2, Ali Suavî maddesi, s. 445-448.
- Doğan, İ. (1991). *Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavî (Sosyo-Pedagojik Bir Karşılaştırma)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2012). *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ertuğrul, E., & Çağhan, U. (2019). Sıradışı Bir Yeni Osmanlı Aydını: Ali SUAVİ. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Çağdaş Düşünce Hayatı Dergisi*, 2(2), s. 44-68.
- Güçlü, M. (2013). Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarda Ali Suavi İle İlgili Yayımlanan Makalelerin Değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 169-184.
- Kuntay, M. C. (1946). *Sarıklı İhtilalci Ali Suavî*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Küçük, C. (1993). Çırağan Vak'ası. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. 8. s. 306-309.
- Sarı, M. F. (2018). *Ali Suavi Ve Siyaset Felsefesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Tekin, Y. (2000). Osmanlı'da Demokrasi Tartışmalarının Miladı Olarak I. Meşrutiyet Öncesi Tartışma Platformu. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 55(3), S. 145-173.
- <http://erdincyakasiz.blogspot.com/2012/01/tanzimatn-devrimci-yuzu-ali-Suavî.html>
28.12.2012
- <http://www.nedirnedemek.com/ilmi-heyet-nedir-ilmi-heyet-ne-demek> 28.12.2012
- <http://www.nedirnedemek.com/nebatat-ilmi-nedir-nebatat-ilmi-ne-demek> 28.12.2012
- <http://www.cerezforum.com/osmanli-tarihi/28250-takvim-i-vekayi-ilk-osmanli-turk-gazetesi.html> 28.12.2012
- <http://www.egze.com/edeb/gosteryazar.php?kac=76> 28.12.2012
- <http://www.webilgi.com/kim-kimdir/25168-ali-Suavî-hayati-ve-eserleri-ali-Suavî-kimdir.html>
28.12.2012
- <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/ali-Suavî> 05.01.2019 tarihinde erişildi).
- <https://edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sarikli-tanzimatci-ihhtilalci-gazeteci-ali-Suavî/598> 05.01.2019 tarihinde erişildi).
- <https://www.luggat.com/H%C4%B1div/1/1> 05.01.2019 tarihinde erişildi).